

Litteratur

Grammatikens lundensiske ljus

När Ulf Teleman, professor i Lund och ordförande för Svenska språknämnden, fyller sextio år är det en händelse som inte går spårlöst förbi. En festskrift måste det givetvis bli, och en mångsidig och mångstämmig sådan!

Jag sitter alltså med festskriften till Ulf Teleman framför mig. *Språkbruk, grammatik och språkförändring* är en tung bok på över 370 sidor. Den innehåller 38 språkvetenskapliga uppsatser samlade under de tre rubrikerna *Språkbruk, Grammatik* och *Språkförändring* – centrala områden i Ulf Telemans forskar- och lärargärning och centrala områden inom nordistiken och lingvistikens överhuvud.

Av de 39 skribenterna (en artikel har två författare) är 15 kvinnor och 24 män. Två artiklar är på danska, en artikel är på engelska. Tre av bidragen kommer från Finland, för dem svarar Auli Hakulinen, Mirja Saari och Bengt Loman. Grammatik är det ämnesområde som samlat det största antalet uppsatser, hela 16, men avdelningen om språkförändring kommer inte långt efter med 14 bidrag. Avdelningen som gäller språkbruk innehåller åtta bidrag. De flesta av dem behandlar skrivet språk, och det här innebär att talspråk och samtalsspråk har en tämligen undanskymd roll i volymen som helhet.

En annan sak är sedan att man kan undra över vissa uppsatsernas placering. De kunde enligt min mening lika väl hänföras till någon annan avdelning – vilket naturligtvis i och för sig visar att allt hänger ihop. Tove Skutnabb-Kangas kraftfulla bidrag om språkliga mänskliga rättigheter är svårt att placera i någon av avdelningarna; det är ett inlägg som står för sig själv. Det är också svårt att förstå varför redaktörerna inte tillämpat någon sorts tematisk ordning inom de tre avdelningarna. Nu medför den mekaniska alfabetiska ordningen ganska tvära kast – efter en artikel om stadspråkets födelse följer en artikel om recept, för att ett exempel. Men det låter sig naturligtvis sägas att ingen läser en bok av det här slaget från pärm till pärm.

När jag i det följande gör några nedslag bland de 38 uppsatserna är det självfallet fråga om ett subjektivt val. Jag är säker på att alla kan finna något av intresse i volymen.

Till de särskilt ur principiell synvinkel viktiga bidragen hör Per Linells och Jan Svenssons uppsatser. Linell fortsätter här det resonemang om konsekvenserna av den normativa skriftspråksbaserade traditionen inom lingvistikens som han tidigare utvecklat i olika sammanhang. Han påpekar bl.a. att grammatiker genom att laborera med påhittade eller isolerade yttranden framställer språkanvändaren "som en asocial individ som producerar *fristående monologiska yttranden* i form av icke-elliptiska meningar". Samtalsspråket och de dialogiska sammanhangen är mången grammatiker tydligen obekant med, tillägger han ironiskt. Det här har bl.a. lett till att många både frekventa och naturliga talspråkskonstruktioner förblir oupptäckta eller icke erkända. Svensson anknuter i sitt bidrag till Ulf Telemans tankar om samhällsbaserad språkhistoria och till en tidigare uppsats av Linell (som ingår i volymen *Språk och social kontext*, 1993) mot vilken han framför en del kritiska synpunkter. Att läsa Linell och Svensson jämsides är tankeväckande och fruktbart. Ett komplement till Linells bidrag utgör dessutom Mirja Saaris empiriskt förankrade diskussion om det parallella bruket i helsingforsfinskan och helsingforssvenskan av diskurspartiklar av typen *jå, jo, aj, nå* och *hej*.

Tor G Hultmans och Staffan Hellbergs bidrag är intressanta därför att författarna gör något som man enligt min mening ser alltför sällan – de försöker svara på frågan: Hur gick det sedan? Hultman resonerar kring försöken att mäta och jämföra ordvariationen i texter. När språkvetarna under senare delen av 1970-talet tappade intresset för stora kvantitativa beskrivningar, försvann också behovet av ett ordvariationsindex, sammanfattar han. Skolöverstyrelsens förhoppning om att skoluppsatser skulle kunna betygsättas automatiskt och objektivt blev det dessbättre aldrig något av, lyder hans slutord. Hellberg resonerar i sin tur kring vad som kan anses vara hållbart i den ortodoxa generativa teorin för fonologins del.

Det kanske elegantaste bidraget i hela volymen är Jan Anwards analys av hur sättet att skriva recept har förändrats under 1800-talet (hans exempel består av tre recept på kroppkakor). Det ökade bruket av imperativer och direkt tilltal i dagens recept innebär enligt Anward att talsituationen börjar användas som resurssituation i skrift. Den här utvecklingen motsvarar det allmänna närmandet mellan tal och skrift under 1900-talet.

Vemodigt är det att läsa artikeln av Bengt Loman, som avled 1993. Hans bidrag till fotnotens historia är, som allt annat han skrev, kunskapsrikt och synpunktsrikt. Genomgången av hur fotnoten har använts och utvecklats är baserad på bruket i den nordistiska tidskriften *Arkiv för nordisk filologi*.

Det finns många bidrag i festskriften som har gett mig nya insikter. Till dem hör bl.a. Lars-Gunnar Anderssons uppsats om stadsspråkets födelse, Mats Thelanders uppsats om provinzialism i ordböcker och i verkligheten, Gunlög Josefssons beskrivning av hur verben *krylla*, *vimla* och *myllra* betar sig och Lars-Johan Ekerots redogörelse för den nya användningen av *jämfört med* som standardmarkör. Jag har också med intresse läst Poul Lindegård Hjorths tankar om vilket skiljetecken som egentligen är lämpligast efter inledande tilltal i brev (ska vi skriva *Käre Ulf!* eller *Käre Ulf*, eller *Käre Ulf* eller vad?) och Margareta Westmans genomgång av det varierande bruket i sverigesvenskan när det gäller adjektivets form i bestämda substantivfraser som syftar på person. Hur reagerar finlandssvensken på *grammatikens lundensiske ljus*?

Anne-Marie Londen

Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. Lund 1994. 375 sidor.

Plan- och byggtermer

Tekniska nomenklaturcentralen har gett ut *Plan- och byggtermer* (TNC 95), en ordlista där ca 2 000 svenska facktermer inom byggområdet ingår. Ordlistan består dels av ett systematiskt register, dels av en alfabetisk ordlista med definitioner och motsvarande termer på engelska, franska och tyska. De svenska termerna ansluter sig till cent-

rala dokument inom byggsektorn, bl.a. plan- och bygglagen.

Ordlistan tar upp såväl abstrakta som konkreta termer. I den finns termer som hänför sig till t.ex. bostadsfinansiering (*amortering*, *räntebidrag*, *subventionsränta* osv.), men tyngdpunkten ligger naturligt nog på det konkreta byggandet samt den fysiska planeringen. *Plan- och byggtermer* innehåller varierande kategorier av termer som alla på ett eller annat sätt har med människans boende att göra: ventilationsteknik, brandbekämpning, geoteknik m.fl.

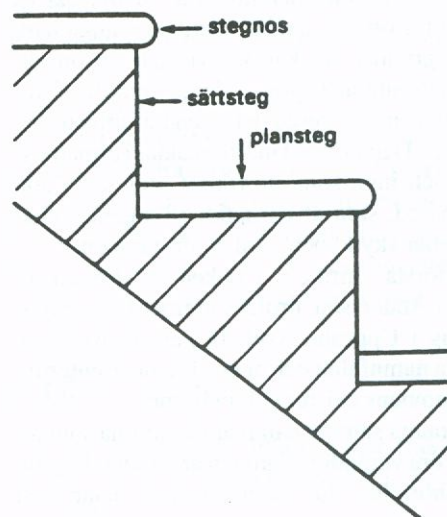
Ordet *lokal*, som i finlandssvenskan ofta används felaktigt i betydelsen 'privat bostad', definieras i ordlistan som 'nyttjandeenhet som omfattar lokalutrymmen'. Lokaler är t.ex. butiker, kontor och lager.

Ett annat ord som brukar användas fel i finlandssvenska sammanhang är *utrymme* (jfr finskans *tila* i betydelsen 'lokaler'). I ordlistan definieras *utrymme* som 'volym med bestämda mått'. Ett utrymme som är beträdbart och begränsat på alla sidor av golv, väggar och tak kallas enligt ordlistan *rum*. Dessutom betonas det att sammansättningsledet *utrymme* brukar användas i benämningarna på de utrymmen som inte uppfyller samtliga kriterier på rum, t.ex. *säkerhetsutrymme*, *maskinutrymme*. Kan det sägas klarare?

Pia Westerberg

Plan- och byggtermer 1994. TNC 95. Tekniska nomenklaturcentralen 1994. 338 sidor.

Trappstegets olika delar

Ortnamn värda att värda

Föredragen från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur, som hölls i Stockholm 5–7 maj 1993, har publicerats i en volym med titeln *Ortnamn värda att värda*. Boken innehåller nitton artiklar. De flesta är skrivna av svenskar, men det finns också ett antal artiklar av företrädare för dansk, finländsk, norsk och samisk namnvård.

I boken ingår en mängd tankvärda, belysande och förnuftiga artiklar om praktisk ortnamnsvård. Skribenterna för fram synpunkter och åsikter som borde få stor spridning också bland alla de amatörer på lokalplan som i allt större utsträckning yxar till namn på vägar, gator och områden. Som volymen *Ortnamn värda att värda* nu ser ut gör den ett så sobert, kanske akademiskt, intryck att den eventuellt inte väcker intresse hos en större läsekrets.

Symposiet var det fjärde i sitt slag i Norden. Då Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA) år 1977 ordnade ett symposium om ortnamn och ortnamnsplanering på Hanaholmen i Helsingfors var det första gången som representanter för ortnamnsforskning och språkvård samt statliga och kommunala tjänstemän med ansvar för ortnamnsfrågor kunde dryfta ortnamnsvård. Det andra symposiet ordnades i Gävle 1982 och det tredje i Göteborg 1989.

Riksantikvarieämbetets syfte med konferensen var att belysa ortnamnens kulturella värden och deras funktion i kulturlandskapet samt att understryka deras sociala betydelse. Ett annat syfte var att diskutera förutsättningarna för att bevara ortnamnen och bedriva en allsidig ortnamnsvård.

Ett allmänt konstaterande var att det aktiva intresset för ortnamnen har vuxit på många håll. Det här grundar sig kanske på insikten om att ortnamnen inte är någon isolerad språklig företeelse utan en integrerad del av en kulturhistorisk verklighet. Denna insikt måste beaktas i ortnamnsvården och ingå som ett viktigt moment i god ortnamnsred, som är en nationell angelägenhet och innebär skydd och vård av ortnamnen.

Den första artikeln i boken är skriven av Thorsten Andersson, professor emeritus i namnforskning i Uppsala. Artikeln ger en överblick över hela namnfältet och är en allmän orientering om ortnamnens existentiella villkor.

"Att känna samma namn är detsamma som att veta lite om varandra. Namnen är en social signal för samhörighet. Ju fler namn man delar med

någon, dess större är samhörigheten", skriver Lars Huldén i artikeln *Ortnamnens upplevelsevärde*. Han suppleras av dansken Bent Jørgensen i *Stednavne som oplevelsesfaktor*. I artiklarna kommer båda skribenterna in på olika aspekter av ortnamnens upplevelsemässiga kvaliteter med utgångspunkt i poesin. Lars Huldén utgår från sina egna dikter med namn på markerna hemma i Munsala. Bent Jørgensen citerar Klaus Ribbjergs dikt *Frøbjerg Bavnehøj* och tar fasta på de associationer som den väcker.

De flesta av artiklarna handlar om rutiner och problem inom dansk, norsk, svensk, finsk och samisk namnvård. För en kort översikt av den officiella behandlingen av ortnamn i Finland står Ritva Liisa Pitkänen. I en artikel som handlar om finlandssvenska namnvårdsproblem tar Peter Slotte upp konflikten mellan lekmännens och namnvårdarnas uppfattning om hur ortnamnen på grundkartan skall skrivas. Han diskuterar också problemen med de nya vägnamnen som har införts på landsbygden och den ortnamnsmisshandel som namnplanerarna i tvåspråkiga kommuner i vissa fall gör sig skyldiga till.

Gunilla Harling-Kranck

Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur. Riksantikvarieämbetet 1994. 171 sidor.

Fackspråk och översättning

Årets VAKKI-symposium om fackspråk och översättningsteori har, liksom tidigare, resulterat i en rapport. Temat för symposiet var den här gången juridiskt språk, men artiklarna i rapporten berör också andra ämnesområden.

Problem förknippade med översättning tas upp av bl.a. Merja Koskela och Gun-Viol Vik-Tuovinen. De redogör för en undersökning om tolkars förmåga att snabbt uppfatta vad talaren talar om (tema) och vad han säger om detta (rema). Tiina Koljonen är också inne på översättningsproblem i sin artikel. Hon har studerat tv-översättningar och behandlar strategier som översättare använder då de vill göra texter kortare.

CS

Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XIV. Vöörå 12–13.2.1994. Vasa universitet. Humanistiska fakulteten. Forskargruppen för översättningsteori. Vaasa 1994. 328 sidor.